

KATI KATAJISTO

Isänmaan ja yleisen hyvän vuoksi

Suomen autonomian ajan alun johtomiesten uhrautuminen

Suomen autonomian ajan alun johtomiehiä on pidetty usein omaa etuaan tavoittelevina opportunisteina, jotka onnistuivat hyötymään Suomen Venäjään liittamisestä. Kyseisen kaltainen käsitys on kuitenkin melko yksioikoinen. Kati Katajisto tarkastelee Suomen autonomian ajan alun johtomiehiä heidän omista lähtökohdistaan käsin, heidän henkilökohtaisen kirjeenvaihtonsa kautta. Samalla tällainen mieshistoriasta inspiraationsa ammentanut näkökulma luo uutta kuvaa koko autonomian ajan alusta.

■ Historiantutkijan eettisenä velvollisuutena on tehdä oikeutta tutkimuskohteena oleville ihmisille.¹ Silti jo tutkimuskohteen valinta voidaan nähdä tiettyjen ihmisryhmien kannalta epäoikeudenmukaiseksi. Monet naishistorioitsijat ovat esimerkiksi tuoneet esiin, että historia on useimmiten ollut ”history”.² On kuitenkin myös kyseenalaistettu sitä, onko ns. miesten historiaa kirjoitettu heidän lähtökohdistaan käsin miehille oikeutta tehden.³

Yhdysvalloissa 1970-luvulla virinneessä miestutkimuksessa todettiin, että myös mies on ollut sorretussa asemassa. Huomattiin että oli syytä puhua eri mieheyksistä ja nii-

den suhteista toisiinsa. Haasteeksi nousi varsinkin se, miten miesten moneus ja toisaalta heitä yhteen liittävä valta saataisiin mahdutettua samaan keskusteluun. Tähän haasteeseen vastattiin monin eri tavoin, mutta varsinkin Tim Carriganin, R. W. Connellin ja John Leen käyttöönottama ’hegemonisen maskuliinisuuden’ käsite saavutti suurta suosiota – vaikkakin se myös aiheutti kiistelyä – kriittisen miestutkimuksen parissa.⁴ Hegemoninen maskuliinisuus on moniulotteinen käsite, jonka sisältöä ei voi tässä lähteä tarkasti käsittelemään. Siihen voi kuitenkin katsoa sisältyvän sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettavat käsitykset ideaalista maskuliinisuudesta. Hegemonista maskuliinisuutta tuotetaan siis yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa rakenteissa, eikä sillä itsessään ole substanssia.⁵

Tässä artikkelissa miesten moneutta tarkastellaan tutkimalla tiettyä miesryhmää, Suomen autonomian ajan alun maan hallinnon korkeimmissa viroissa toimineita, aate-

1. Jorma Kalela (2000) *Historiantutkimus ja historia*, Helsinki: Gaudeamus, 67. – Artikkelini pohjautuu Suomen ja Skandinavian historian väitöskirjakäsikirjoitukseen Kati Katajisto, *Isänmaamme keisari – eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen autonomian ajan alussa*.

2. Ann-Catrin Östman (2000) ’Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus’, teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*, Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 277.

3. Vrt. Judith Butler (2004) *Undoing gender*, Routledge, 2.

4. Arto Jokinen (2003) ’Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuksien teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen’, teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Yhdestä puusta, Maskulaarisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*, Tampere: Tampere University Press, 11.

5. Jokinen (2003) 10–13.

lissyntyisiä, johtomiehiä.⁶ Artikkelissa tuodaan esiin, miten kyseiset miehet rakensivat, ylläpitivät ja uudelleentuottivat kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti muodostuvaa ideaalia maskuliinisuutta henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossaan. Tarkoituksena on tehdä näkyväksi miesten sukupuolisuutta, joka esitetään/käsitetään usein varsinkin julkisella ja hallinnollisella tasolla tarkasteltuna – implisiittisesti – sukupuolineutraaliksi.⁷ Artikkelissa tarkastellaan, millainen oli maskuliinisuuden vallitseva ideaali ja millaisia vaikutuksia sillä oli niin yhteiskunnallista kuin yksityiseltä kannalta tarkasteltuna.

Voittajia ja häviäjiä

Miesten moneudesta on löydettävissä sekä voittajia että häviäjiä. Heikki Ylikangas on todennut, että Suomen liittäminen Venäjän keisarikuntaan merkitsi sitä, että ”korkea virkakunta voitti yllättäen pääpalkinnon elämän arpajaisissa”.⁸ Suomen autonomian ajan alun johtomiehiä on pidetty ”voittajina”, koska he onnistuivat haalimaan itselleen hyvät virkapaikat ja taloudelliset edut murrostilanteessa, jolloin Suomi liitettiin Ruotsin vallan alaisuudesta Venäjän vallan alle. Voitolla on kuitenkin ollut kääntöpuolensa. Suomen autonomian ajan alun johtomiehet on nähty usein omaa etuaan ajavina opportunisteina, jotka vaivattomasti käänsivät ”takkinsa” venäläisten valloittaessa Suomen. Siinä missä tavallinen kansa yritti taistella urhoollisesti loppuun asti, ylempi säätyläistö oli taivutettavissa helposti uuteen valtajärjestykseen venäläisten tarjoaman ”kultaisen ruudin” ansiosta. Onkin katsottu, että Aleksanteri I valloitti ylimpien säätyläisten ”sydämet” lukuisilla uusilla viroilla, palkkioilla ja muilla armonosoituksilla.⁹ Jälkimaailman ristiriitaisesta suhtautumisesta Suomen autonomian ajan alun korkeimpiin virkamiehiin kertoo myös se, että toisaalta heitä on syytetty fatalismista (Suomen sodan aikana) ja toisaalta heidän on katsottu suhtautuneen valistusrationaalisesti venäläisiin valloittajiin.¹⁰

Autonomian ajan alun maan korkeimpiin virkoihin nousseiden Suomen johtomiesten voi katsoakin kuuluvan pikemminkin historian ”häviäjiin” kuin voittajiin – myös hei-

dän aatelisten säätyasemansa takia. Tutkijat H. M. Scott ja Christopher Storrs ovat todenneet, että historioitsijoilla on tapana kirjoittaa ”voittajien” historiaa.¹¹ Keskiluokan voitokulku 1800-luvulta lähtien on vaikuttanut siihen yleiskuvaan, joka aatelistosta on muodostunut jälkimaailmalle. Menneen maailman reliikkeinä pidetyt aateliston kuvattu usein joko hieman humoristisen huvittavana olentoina – Suomi-filmien tyyliin – tai jopa suorastaan ”pahoina” jäänteinä menneiltä ajoilta.¹²

Marja Vuorinen on todennut, että keskeisin 1800-luvun yhteiskunnallisista viholliskuvista oli ”vanhaa pahaa valtaa symboloiva myyttinen aatelistomies”. 1800-luvun loppulla kansakunta-projektin omakseen ottanut, ja keskiluokkaa edustanut, säätyläistö

6. Tutkimuskohteina ovat Carl Erik Mannerheim, August Fredrik Palmfelt ja Carl Johan Stjernvall sekä heidän kanssaan kirjeenvaihdossa olleet autonomian ajan alun korkeimmat virkamiehet kuten Gustaf Mauritz Armfelt ja Johan Fredrik Aminoff.

7. Vrt. Östman (2000) 278–279.

8. Heikki Ylikangas (1998) *Käännekohdat Suomen historiassa*, Juva: WSOY, 105. Myös Herman Lindqvist (1998) *Historien om Sverige*, Stockholm: Nordstedts, 200.

9. Keijo Korhonen (1963) *Suomen asiain komitea, Historiallisia tutkimuksia LXV*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 191–192; Raimo Savolainen (1994) *Suosikki senaattorit, Venäjän keisarin suosio suomalaisten senaattoreiden menestyksen perustana 1809–1892, Hallintohistoriallisia tutkimuksia 14.*, Helsinki: Hallintohistoriakomitea ja Painatuskeskus, 27, 42–44; Osmo Jussila (2004) *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Helsinki: WSOY, 109.

10. T. K. Derry (1979) *A History of Scandinavia, Norway, Sweden, Finland and Iceland*, George Allen & Unwin, 207; Petri Karonen (1999) *Pohjoisen suurvalta*, Helsinki: WSOY, 425; Lindqvist (1998) 200; Anders Persson (1986) *1808 Gerillakriget i Finland*, Stockholm: Ordfronts förlag, 8, 250; Ks. myös Panu Pulma (1987) 'Rauhoituspolitiikan kausi', teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*, Juva: WSOY, 384.

11. Ks. H. M. Scott and Christopher Storrs (1995) 'The Consolidation of Noble Power in Europe, c. 1600–1800', teoksessa H.M. Scott. (toim.) *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries I*, Longman, 36–37.

12. Jonathan Dewald (1996) *The European Nobility 1400–1800*, Cambridge University Press, XIV–XV; Jessica Parland-von Essen (2005) *Behagets betydelse, Döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*, <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/vk/parland-essen/behagets.pdf>, 6–7; Scott and Storrs (1995) 2; Marja Vuorinen (2005) 'Herrat, hurrit ja rysän kätyrit – suomalaisuuden vastakuvia', teoksessa Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen (toim.) *Nationalismit*, Helsinki: WSOY, 249–250.

halusi kuvata itsensä ”suomalaiskansalliseksi, avoimeksi ja demokraattiseksi” erotukseksi aatelistosta, jonka määreiksi kuvattiin puolestaan ”ruotsinkielisyys, sulkeutuneisuus ja hierarkkisuus.”¹³

Suomalaiskansallisen identiteetin unohdettu puoli

Suomalaisessa historiankirjoituksessa on vakiintunut melko vahvasti käsitys, että vasta 1800-luvun lopun suomen kieltä ja Suomen kansan merkitystä korostaneet fennomaanit rakensivat suomalaiskansallisen identiteetin, ja että pohjatyön suomalaiskansallisen identiteetin rakentamisella olivat tehneet 1800-luvun alkupuoliskolla vaikuttaneet oppineet kuten Runeberg ja Topelius. Onkin katsottu, että suomalainen identiteetti on rakennettu ennen kaikkea kulttuuriselta eikä valtionalistiselta pohjalta. Risto Alapuro on kuitenkin todennut tarkastellessaan fennomaanien nationalistisia pyrkimyksiä, että niissä esiintyi myös valtionalismiin viittaavia piirteitä. Alapuron mukaan suomalainen nationalismi oli erikoinen sekoitus sekä kulttuurisesti väritettyä autonomista nationalismia että valtionalismia.¹⁴

Suomen kansallinen kehityslinja näyttää erilaiselta myös silloin, kun huomio kiinnitetään fennomanian sijasta 1800-luvun alkuun, jolloin Suomeen saatiin ensimmäistä kertaa oma, itsehallintoon perustuva keskushallintojärjestelmä.¹⁵ Suomesta tuli hallinnoltaan valtiota muistuttava kokonaisuus, vaikka se ei ollutkaan valtio-oikeudellisesti katsoen itsenäinen vaan riippuvainen Venäjän keisarista. Suomessa voi kuitenkin katsoa tällöin käynnistyneen ”valtionalistisen” kehitysprosessin – eikä pelkästään byrokraattis-hallinnollisessa mielessä. Suomen hallinnon korkeimpiin virkoihin nousevat pääasiassa aatelistaustaiset ja ruotsinkieliset virkamiehet alkoivat rakentaa suomalaiskansallista identiteettiä autonomian ajan alussa.¹⁶ Usein kosmopoliittisena pidetyt aatelmiehet eivät samaistuneet venäläisiin säätyveljiinsä vaan suomalaiseen kotiseutuunsa (*fosterbygd*¹⁷), joka alettiin ymmärtää Ruotsin sijaan isänmaana (*fosterland/fädernesland*¹⁸), ja suomalaiseen kan-

saan, joka alettiin nähdä osana poliittista kansakuntaa.¹⁹

Gustaf Mauritz Armfelt totesikin nimittävänsä kanaloiksi sellaisia, jotka ”eivät tahdo olla suomalaisia, vaan pitävät itseään venäläisinä tai ruotsalaisina ja siten kieltävät oikean isänmaansa”. Armfeltin mukaan suomalaisena oleminen oli ”kaikkein suurin kunnia meille.”²⁰ Suomen johtomiehet luottivat vahvasti Aleksanteri I:n tukeen suomalaisuus-käsityksen vahvistamisessa. August Fredrik Palmfelt kirjoitti:

”Keisari haluaa tehdä meistä onnellisia ja aitoja suomalaisia (ägta finnar); Jumala suokoon, että emme itse estä hänen hyviä aikomuksiaan. Monet luulevat yhä, että heidän velvollisuutensa on olla ruotsalaisia eikä suomalaisia, joka sotketaan venäläiseen. Venäläisiä meidän ei tule kuitenkaan olla muuten kuin, että toivomme heille

13. Vuorinen (2005) 249.

14. Risto Alapuro (1999) 'Social Classes and nationalism: the North-East Baltic', teoksessa Michael Branch (toim.) *National History and Identity*, Studia Fennica, Ethnologica 6, Helsinki: Finnish Literature Society, 115.

15. Vrt. Hallinnon merkityksestä John Breuilly (1994) 'The Sources of Nationalist ideology', teoksessa John Hutchinson & Anthony Smith (toim.) *Nationalism*, Oxford University Press, 111.

16. Tekijä tutkii väitöskirjassaan suomalaiskansallisen identiteetin rakentumista autonomian ajan alun virkamieseliitin keskuudessa.

17. Protokoll, förda hos höglofliga ridderskapet och adeln vid landtdagen i Borgå år 1809, 2, 6, 7, 15, 27, 89, 118, 160, 162, 227, 250, 261, 264, 267, 294; J. F. Aminoff C. E. Mannerheimille, 21.4.1812, C. E. Mannerheim- kirjekokoelma, f. 115, KA; C. J. Stjernvall J. F. Aminoffille, 2.6.1810, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA.

18. C. J. Stjernvall G. F. Stjernvallille 8.6.1812, Stjernvall-suku-arkisto, 602:58, kansio 2, f. 308, KA; J. J. F. Aminoff C. J. Stjernvallille, 13.5.1810, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 25, KA; C.E. Mannerheim J. F. Aminoffille, 29.4.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA; G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 10.7.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

19. C. J. Stjernvall J.F. Aminoffille, 2.6.1810, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA; F.G. Stjernvall C. J. Stjernvallille 29.9.1812, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 32, KA; F.G. Stjernvall C. J. Stjernvallille 29.9.1812, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 32, KA; C. J. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 7.4.1813, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 77, KA. Aiemmin kansakunta ymmärrettiin usein suppeammin, sillä aatelistet olivat nähneet aateliston olevan varsinainen kansakunta.

20. Korhonen (1963) 194–195.

kaikkeaa onnea ja menestystä meidän oman parhaamme takia, sillä meidän etumme ovat niin läheisesti yhdistetyt.”²¹

Suomen johtomiesten epäkiitollinen tehtävä

Suomen korkeimpiin virkoihin nousseet johtomiehet rakensivat ensimmäisen kerran ”valtiollis”-poliittisesti legitiimin suomalais-kansallisen identiteetin perustukset autonomian ajan alussa.²² Heidän tehtävänsä ei ollut kuitenkaan helppo, eikä aina erityisen houkuttelevakaan. Suomen autonomian ajan alun johtomiehet eivät alunperin halunneet, että Suomi olisi erotettu Ruotsista ja liitetty osaksi heidän kammoksumaansa despoottista Venäjää.²³ Ruotsin sotilaallinen heikkous ei kuitenkaan jättänyt vaihtoehtoja. Suomen johtomiehillä ei ollut aluksi myöskään mitään takuita siitä, etteivät uudet kansainvälispoliittiset heilahdukset olisi vieneet Suomea uudestaan Ruotsin yhteyteen. Johan Albrecht Ehrenström kirjoitti kesäkuun alussa 1811:

”Palaisipa Suomi Venäjän jaossa Ruotsin yhteyteen tai muutettiinpa se joksikin erikoiseksi pieneksi valtioksi jollekin ruhtinaaksi korotetulle ranskalaiselle kenraalille, niin kuin kuvittelen käyvän Virolle, Liivinmaalle ja Kuurinmaalle, saavat ne suomalaiset, jotka ovat nyt olleet Venäjän hallituksen erityisen suojelun, suopeuden ja suosion kohteena, osakseen huonon kohtelun.”²⁴

21. A. F. Palmfelt G.C. Palmfeltille, 28.7.1811, G. C. Palmfelt-kirjekokoelma, n:o 602:44, KA.

22. Tästä enemmän tekijän tulevassa väitöskirjassa ”Isänmaamme keisari – eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen”.

23. Carl v. Bonsdorff (1931) *Gustav Mauritz Armfelt II*, Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CCXXIII, 488–489: Vielä syksyllä 1808 Gustaf Mauritz Armfelt oli kirjoittanut valitsevan mieluummin kuoleman tai maasta lähdön, jotta hänen ei tarvitsisi tulla venäläiseksi; Joh. Rich. Danielson (1896) *Suomen sota vv. 1808–1809*, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 592: Johan Fredrik Aminoff kirjoitti 9. maaliskuuta 1809: ...”Millä se korvataan, mikä on ihmiselämässä kallisarvoisinta: vapaus ja hengen ja omaisuuden turvallisuus? Kaikki, kaikki on kadotettu. Ainoastaan varjo ja muisto on jäljellä... Hyvä Jumala, mikä elämä odottaakaan minua, jos minun täytyy vapaasta Ruotsin miehestä muuttua orjaksi!”

Myöskään korkea-arvoiset ja hyväpalkkaiset virat eivät välttämättä olleet erityisen houkuttelevia, sillä niiden hoitaminen oli työlästä ja vaikeaa. Carl Erik Mannerheim kirjoitti alkukeväästä 1811:

”Pian minä ja muut kaltaiseni väsyvät tähän työlääseen ja pääasiassa epäkiitolliseen tehtävään, ja ilolla painun takaisin rauhalliseen elämään, josta ainakin minut tapahtumien johdosta ilman omaa vaikutustani ja vain vähäiseksi hyödyksi kutsuttiin.”²⁵

Virkamiesten oli kuitenkin elätettävä laajat perheensä, sillä valloituksen yhteydessä heidän ruotsalaiset virkansa lakkasivat, eikä heillä ollut mitään takuita uusien saamisesta Ruotsista.²⁶ Myöskään virkojen saaminen Suomesta ei ollut kaikille itsestäänselvää. Varsinkin upseerit saivat odottaa kiusallisen pitkään ennen kuin heidän taloudellinen asemansa turvattiin ns. upseerimanifestilla (27.3.1810).²⁷

Suomalainen isänmaa – korkein päämäärä

Carl Johan Stjernvall kirjoitti Johan Fredrik Aminoffille upseerimanifestin jälkeen:

”Viimeaikaisten tapahtumien johdosta olen tosiaankin menettänyt kaiken oikeuden vaatia henkilökohtaista onnea, minulla

24. Yrjö Blomstedt (1963) *Johan Albert Ehrenström, Kustavilainen ja kaupunginrakentaja*, Helsinki: SKS, 250.

25. C.E. Mannerheim J.F. Aminoffille, 13.4.1811, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA. Mannerheimin kirjoitus jatkui seuraavasti: ”De som komma efter oss torde blifva både skickligare och lyckligare, åtminstone skall jag hvarken afvundas eller criticera dem. Jag är säker at dessa mina tankar blifva oss emellan.”

26. C. J. Adlercreutz 17.11.1809, konsepti tuntemattomalle, Carl Johan Adlercreutz’ samling, E 3115, Konzept I, RA. Ruotsiin jäänyt suomalaissyntyinen, Carl Johan Adlercreutz kirjoitti suomalaisten sotilashenkilöiden mahdollisesta muutosta Ruotsiin: ”Mitä pienempi määrä tänne tulee henkilöitä, sitä paremmat mahdollisuudet on täällä oleskelevilla saada edes jotakin.”

27. Korhonen (1963) 128; A. F. Palmfelt G. C. Palmfeltille, 19.5.1810, Gustaf Carl Palmfelt-kirjekokoelma, n:o 602:44, KA: Palmfelt totesi upseerimanifestiin liittyen, että ”keisari oli halunnut tehdä kansakunnan (nationen) tyytyväiseksi ja onnelliseksi pelastamalla onnettoman virkamieskunnan kurjuudelta ja kerjäsauvalta”.

onkin enää vain yksi toivomus, ja se on minun kotiseutuni (fosterbygd), mutta hyvä Jumala! miten vähän minulla on toivoa edes tämän suhteen, tänä harhautuneena aikana, joka on viekoitellut kaiken puhtaan järjen, halveksii kaikkia kunnian ja maineen käsitteitä, ja sivuuttaa kaikki kiitollisuudentunteet kotiseutua (fosterbygd) kohtaan kuten myös kansalaisia yhdistävät siteet...”

Stjernvall valitti katkerasti oman aikansa rappiota, jolloin ”egoismista oli tullut hyve ja kaikki itsensä uhraaminen oli tuntematon hyve”. Stjernvallin mukaan kaikki vain vaativat oikeuksiaan mutta kukaan ei tunnustanut velvollisuuksiaan.²⁸ Vähän myöhemmin Stjernvall totesikin: ”...se joka ei tiedä muuta onnea maan päällä kuin rauhan ja omantunnon puhtauden, sen jolla ei ole mitään muuta toivomusta kuin isänmaansa (fädernesland) hyvinvointi ja onni – sillä ei ole ainuttakaan onnellista hetkeä.”²⁹

Suomen johtomiesten ajattelussa on havaittavissa jo Ciceron esittämä ja myöhemmin humanistien levittämä ajatus, että oman maan palveleminen oli kunniallisen miehen korkein moraalinen velvollisuus.³⁰ Suomen johtomiehiä kauhistuttivat aikakauden – Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin sotien – aiheuttamat yhteiskunnalliset muutokset, jotka järjestyivät perinteisiä yhteiskuntarakenteita. Esiintyöntyvä individualismi ja demokratia näyttivät heidän mukaansa aiheuttavan vain yhteiskunnallista sekasortoa, kaaosta ja väkivaltaa.³¹ Suomen johtomiesten käsitysten mukaan ihmisen piti olla ennen kaikkea hyödyllinen isänmaalleen, ja yhteiskunnan pyhiä siteitä oli kunnioitettava. August Fredrik Palmfelt totesikin Gustaf Carl Palmfeltille:

”Siitä lähtien kun viimeksi tapasimme ja erityisesti viime aikoina on minun kadehtimisen arvoinen rauhani tullut häirityksi. Tämä tärkeä epookki, jota elämme, vaatii yksityisiä uhrauksia, joihin nähden kukaan isänmaan (Fäderneslandets) ystävä ei voi olla kylmäkiskoinen...”³²

David Tjeder on todennut tutkiessaan ruotsalaisille, pääasiassa nuorille miehille tarkoi-

tettuja opaskirjoja, että 1700-luvun viimeisellä neljänneksellä ja 1800-luvun alussa miehen arvo oli ennen kaikkea sidoksissa tämän hyödyllisyyteen yhteiskunnalle. Tjeder kuvaa tämän ajan miesihannetta sanoilla *hyödyllinen kansalainen*. Miehiä kehoitettiin elämään siten, että heidän elämänsä koitui yhteiskunnan hyväksi. Miehiä myös muistutettiin, että yhteiskunnan hyväksi toimiminen oli heidän nimenomainen velvollisuutensa.³³

”Noblesse oblige”

Suomen johtomiehet nojasivat yhteiskunnallisessa ajattelussaan yhä varsin vahvasti aatelistaustastaan nouseviin perinteisiin arvoihin, joiden mukaan aatelmiehen tuli toimia ennen kaikkea säätynsä edellyttämän yhteiskunnallisen aseman mukaisesti yhteisön hyväksi, eikä omien yksittäisten etujensa pohjalta – vaikka se olisi saattanut olla yksilön itsensä kannalta parempi ratkaisu.³⁴

28. C.J. Stjernvall J.F. Aminoffille, 2.6.1810, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA. Hän käyttää kyseisessä kirjeessä myös termiä fosterland. Vrt. Myös C.J. Stjernvall G.F. Stjernvallille 11.9.1811, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 2, f. 285, KA; C.J. Stjernvall J.A. Aminoffille, 22.3./9.4.1813, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA: ”Emedlertid ber jag min nådiga herr generalen inse mening och renheten af denna demarche, och läsa uti mitt hjerta motifven till detta steg, jag har blott ett föremål och önskan, mitt fädernesland och dess väl.”

29. C.J. Stjernvall J.F. Aminoffille, 21.3/2.4.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA. Myös C.J. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 10.8.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 28, KA.

30. Maurizio Viroli (1995), *For Love of Country, An Essay on Patriotism and Nationalism*, Clarendon Press, 32.

31. J.F. Aminoff C.J. Stjernvallille, 25.4.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 25, KA; Carl E. Mannerheim Johan F. Aminoffille, 14.3.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA.

32. A.F. Palmfelt G.C. Palmfeltille, 18.9.1812, Gustaf Carl Palmfelt-kirjekokoelma, n:o 602:44, KA.

33. David Tjeder (2000) 'One Hundred Years of Uncertainty: Changing Conceptions of the Ideal Man, 1800–1900', teoksessa Arne Jarrick (toim.) *Only Human, Studies in the History of Conceptions of Man*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 157.

34. Bonsdorff (1931) 180; Bonsdorff (1931) 437: Armfelt Norjan rajalta 1808: ”Jag längtar efter att stupa för att icke överleva mitt fosterland, och den tankan gör mig störs och hård för alt.”; G. F. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 11.8.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 401, KA; C. J. Stjernvall A.F. Palmfeltille, ilmeisesti 10.3.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 19; KA.

Suomen johtomiehiin päteekin Judith Butlerin huomio siitä, että ”sosiaaliset normit, joista olemassaolomme rakentuu, kantavat mukanaan haluja, jotka eivät ole peräisin omasta persoonastamme”. Butler lisää edelliseen, että ”tätä asiantilaa vaikeuttaa lisäksi se, että yksilöllinen olemassaolomme on perustavanlaatuisesti riippuvainen näistä sosiaalisista normeista.”³⁵

Gustaf Mauritz Armfelt oli todennutkin Ruotsin vallan aikana (1805):

”Hautani äärellä kukaan ei tule sanomaan muuta kuin että siinä makaa mies, joka on täyttänyt suurimman osan yleisistä ja yksityisistä velvollisuuksistaan unohtaen kaikki henkilökohtaiset intressit. Hän oli ennen muuta hyvä alamainen, hyvä ystävä ja isä.”³⁶

Vuonna 1812 Armfelt taaseen totesi Aminofille: ”Ei mitään minulle itselleni ja kaikki minun maalleni on ja on ollut minun tunnuslauseeni, ja sen avulla aion onnistua niin kauan kuin olen asioiden johdossa.”³⁷

Muiden Suomen johtomiesten suunnalta tuleva homososiaalinen paine oli kova, sillä vertaisten painostus ja kannustus ajoivat ylimpiä virkamiehiä lähes maaniseen työskentelyyn isänmaan hyväksi.³⁸ Carl Johan Stjernvall tunnusti veljelleen: ”En voi sanoin kuvata, miten huolestuttava ja vaivalloinen tilanteeni on. Jos voisin antaa palttua tälle kaikella menettämättä kunniaani, tekisin sen heti.”³⁹ Myös aatelisvanhemmat kasvattivat jälkeläisiään varhaisesta lapsuudesta lähtien toimimaan heidän yhteiskunnallisen asemansa vaatimalla tavalla yhteisön hyväksi.⁴⁰

Gustaf Mauritz Armfeltin äiti kehotti vähän ennen kuolemaansa poikiaan pitämään ”huolta ennen kaikkea kuolemattomasta sielustaan ja rakastamaan Jumalan sanaa, harjoittamaan tunnontarkasti oikeudenmukaisuutta kaikkia kohtaan, kunnioittamaan esivaltaa, toimimaan isänmaan hyväksi ja olemaan sekä ystävällinen että kohtelias alemmilleen”. Äiti kehotti myös muistamaan, että itsekkyyks tuli voittaa järkevän ajattelun avulla ja että toisten kypsempinä neuvoja tuli kunnioittaa ensin, ”sillä me emme saa elää kuin olisimme riippumattomat maailmasta”.⁴¹ Armfelt puolestaan kir-

joitti tyttärelleen Vavalle ehdollistaen tähän kohdistamansa rakkauden suoraan tottelevaisuuteen. Armfelt totesi: ”Niin kauan kuin hyvä Vavani on kiltti, luonnollinen, pehmeä ja tottelevainen, kuten hän onkin, rakastaa isä häntä verrattomalla hellyydellä...”⁴²

Jessica Parland-von Essen on todennut, että velvollisuusetiikka oli keskeinen osa aateliskulttuuria. Aateliston ylemmän aseman katsottiin perustuvan hyveisiin, joiden taustalla vaikuttivat kristillinen moraalit ja klassinen kirjallisuus siihen liittyvine hyvekäsitteineen. Aatelin velvollisuutena oli turvata yhteiskunnan jatkuvuus ja järjestys, ja siksi se oli yhdessä kuninkaan kanssa vastuussa kansan ja itsensä moraalista käytöksestä (Jumalalle).⁴³ Myös Matti Klinge on valottanut yläluokan vastuuntuntoa ja velvollisuusmoraalia kirjassaan *Iisalmen suuriruhtinaskunta*. Yläluokan velvollisuusmoraali pohjautui klassisen kirjallisuuden kuten Ciceron teosten ohella myös uudempaan ajatteluun. Klingen mukaan velvollisuusmoraali teki virkamiesten työstä tavallaan kutsumustyön.⁴⁴

35. Butler (2004) 2.

36. Bonsdorff (1931) 315.

37. Carl v. Bonsdorff (1921) *Statsmän och dignitärer, Interiörer ur ämbetsmannavärlden i Finland vid Ryska tidens början*, Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland CLIX, 6–7. Vrt. myös G.M. Armfelt C.J. Stjernvallille, 26.12.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA: ”En principe som en mig är evig är att göra mitt land godt i den mån jag förmår, och man se på framtiden än det närvarande.”

38. Vrt. Victor J. Seidler (1989) *Rediscovering masculinity, Reason, language and sexuality*, Routledge, 21; ”It is a social world of power and subordination in which men have been forced to compete if they are to benefit from their inherited masculinity.”

39. Carl v. Bonsdorff (1932) *Gustav Mauritz Armfelt III*, Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 323.

40. Vrt. Norbert Elias (1997) *Saksalaiset, Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla*, Tampere: Gaudeamus, 96; Göran Norrby (2003) ’Deklasserad överklass eller anpassad elit? 1800-talets svenska adel och det borgerliga samhället’, teoksessa Gudrun Andersson, Esbjörn Larsson och Patrik Winton (red.) *Med börd, svärd och pengar*, Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensia 29, 204; Scott & Storrs (1995) 13.

41. Bonsdorff (1931) 101; vrt. myös 179.

42. Bonsdorff (1931) 356.

43. Parland-von Essen (2005) 9, 10, 25, 29, 40, 93, 131–132.

44. Matti Klinge (2006) *Iisalmen suuriruhtinaskunta*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 17, 225, 263–264, 282, 309.

Suomen autonomian ajan alun aatelistautaiset johtomiehet pyrkivät yhä elämään perinteisten velvollisuuskäsitysten mukaan. Sen sijaan uuden ajan tuotteet eli egoistiset ihmiset eivät heidän mukaansa kantaneet vastuuta ”yhteisestä hyvästä” vaan ainoastaan omista itsekkäistä eduistaan.⁴⁵ Carl Erik Mannerheim kirjoitti:

”Toivottavasti jokainen oikeamielinen suomalainen ja hyvä kansalainen tajuaa, miten paljon vaaditaan yksimielisyyttä ja kansallishenkeä, jotta niin kauan kuin Jumala ja Aleksanteri suovat voimme säilyttää hyvin herkün olemassaolomme. Mutta tämä yksimielisyys näyttää olevan kaukana ja pelkkä ideaalikuva aikakautena, jolloin kateus ja peitelty itsekkyyksy kuuluvat päiväjärjestykseen.”⁴⁶

Raskas vastuu ja henkilökohtaiset uhraukset

”Oletus järjen universaalisuudesta antoi miehille oikeuden puhua muiden puolesta, mutta useinkaan heillä ei ollut sanoja puhua omasta puolestaan.”

Victor J. Seidlerin mukaan käsitys ”järjen universaalisuudesta” on ollut osa patriarkaalisesta vallan lujittumista, vaikka samalla se on kaventanut miesten emotionaalista liikkumisvara.⁴⁷ Seidlerin näkemykset näyttäisivät pätevän myös Suomen autonomian ajan alun johtomiehiin ainakin heidän henkilökohtaisen kirjeenvaihtonsa perusteella, tosin sillä varauksella, että Suomen johtomiehet osasivat puhua itsensä puolesta siinä mielessä, että he valittivat usein toisilleen vaikeuksistaan ja ongelmistaan.⁴⁸

Muuttuminen ruotsalaisista suomalaisiksi oli Suomen johtomiehille henkisesti vaikea prosessi, sillä koko heidän identiteettinsä oli vaakalaudalla. Vaati henkistä notkeutta ymmärtää ja tajuta, että Suomesta tuli Ruotsin sijaan heidän oikea isänmaansa.⁴⁹ Suomi oli tästä lähtien heidän ”todellinen” isänmaansa, jonka puolesta heidän oli työskenneltävä väsymättömästi unohtaen omat vai vansa. Suomen johtomiesten työkenttä ei ollut helppo, sillä Suomen keskushallinto oli järjestettävä uudelleen vastaamaan Suo-

men uusia oloja. Kaiken lisäksi sekava kansainvälispoliittinen tilanne heijastui epävarmuutena ja hankaluuksina myös Suomen asemaan.⁵⁰ Myös venäläisten taholta koettiin paineita, sillä Suomen johtomiehet eivät uskoneet venäläisten katsovan hyvällä suomalaisen vapauksia ja oikeuksia. Armfelt totesikin (1810), että ”jos asiat olisivat Euroopassa samalla tolalla Aleksanterin kuollessa kuin nyt, niin piru meidät veisi, sillä venäläiset ovat meille kateellisia ja Konstantin vihainen”.⁵¹

Suomen johtomiehet pelkäsivät venäläisten ajattelevan, etteivät keskenään eripuraiset suomalaiset osaisi itse organisoida ja järjestää omaa hallintoaan. Johtomiehet katsoivat, että Aleksanteri I oli antanut ja taannut Suomelle itsehallinnon, mutta sen ylläpitäminen oli suomalaisten itsensä tehtävä. He arvelivat, että jos Suomen asioita ei osattaisi hoitaa alusta lähtien kunnolla, se osoitautuisi sittemmin myöhäiseksi. Johan Fredrik Aminoff kirjoitti Carl Erik Mannerheimille:

45. J. F. Aminoff C. J. Stjernvallille, 13.5.1810, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 25, KA; C. E. Mannerheim J. F. Aminoffille, 14.3.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA; C. E. Mannerheim J. A. Ehrenströmille, 29.5.1813, Ehrenström-arkiv III, KA.

46. C. E. Mannerheim J. A. Ehrenströmille, kirje otettu vastaan 11.3., ilmeisesti 1813, Ehrenström-arkiv III, KA; C. E. Mannerheim J. F. Aminoffille, 14.3.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA; C. E. Mannerheim J. F. Aminoffille, 13.4.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 15, KA.

47. Alun lainaus on tekijän vapaa suomennos. Alkuperäisteksti on seuraava: ”The universal character of reason gave men a seeming right to speak for all others, but often they did not have the language to speak for themselves.” Seidler (1989) 2, 45.

48. G. F. Stjernvall C. J. Stjernvallille 16.12. 1813, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 87, KA; C. J. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 10.8.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 28, KA.

49. C. J. Stjernvall G. F. Stjernvallille 1.10.1811, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 2, f. 290, KA: ”Harvassa ovat ne, jotka tajuavat mahdollisuuden olla suomalaisia – miksi myös niin vähän on laskettavissa patriotismin varaan.”

50. C. E. Mannerheim J. A. Ehrenströmille, 7.11.1812, Ehrenström-arkiv III, KA; G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 23.7.1814, Armfelt-arkisto, kansio 31, mf. PR 12, KA.

51. Bonsdorff (1931) 614. Vrt. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 6.10.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

”Niiden miesten asiana, joille hallitsija on uskonut isänmaan korkeimmat ja tärkeimmät hallitustehtävät, on olla kansalaisillemme esimerkkinä kuuliaisuudessa, tottelevaisuudessa, itsensä hillitsemisessä, puheissa, teoissa ja toimissa; heidän on luotava se yleinen mielipide, joka on vapaan, Aleksanteri I:n hallitseman kansan arvon mukainen. Ellei näin tehdä, on se aika tuleva, jolloin me, mutta liian myöhään, verikyynelin itkemme samaa Aleksanteria ja hairahduksiamme...”⁵²

Suomen johtomiehet tunsivat raskasta vastuuta siitä, että pystyisivät varmistamaan Suomen ”itsenäisen” aseman nyt ja tulevaisuudessa. Viipurin läänin ensimmäiseksi maaherraksi nimitetty Carl Johan Stjernvall kirjoitti Johan Fredrik Aminoffille: ”Suurin pelkoni on, että jos en onnistu saattamaan tätä läänini tyytyväiseksi ja rauhalliseksi, niin vetää se mukanaan uudenkin Suomen kadotukseen.”⁵³ Vastuun ohella myös runsas työmäärä uuvutti Suomen johtomiehiä. Gustaf Mauritz Armfelt kirjoitti Carl Johan Stjernvallille heinäkuussa 1812: ”Vielä 55 vuoden iässä olen isänmaani hyvinvoinnin orja, vaikka ansaitsisin edes vähän lepoa ja rauhaa.”⁵⁴

Samana vuoden lokakuussa Armfelt valitti Stjernvallille myös sitä, että hänelle osoitettiin Suomen armeijan järjestämistä koskevia kirjeitä, vaikka se ei edes ollut hänen tehtävänsä. Se oli Armfeltin mukaan sitäkin valitettavampaa, sillä ”se määrä asioita, jotka toimitan, eivät salli minulle enempää kuin 4 tai 5 tuntia unta ja ei laisinkaan vapaa-aikaa lukuun ottamatta ruoka-aikaa.” Armfelt jatkoi:

”Olen tosin hyvällä tahdolla varustettu ihminen, mutta on mahdotonta elää ja jatkaa tällä tavalla – joko kuolla tai lopettaa. Sydämeni pohjasta toivoisin viimeistä vaihtoehtoa monestakin syystä – kukaan minun kaikista auttajistani ei kuitenkaan ota asiaa todesta. Jos yksi asia saadaan vuodessa ratkaistuksi, niin ei se häiritse heidän filosofiaansa – minä taas joka katson, että mitään ei ole tehty niin kauan kuin jotain on vielä tehtävissä, olen pelkästään naurettava ja orja.”⁵⁵

Gustaf Mauritz Armfeltin tapaan myös muut Suomen johtomiehet tuskailivat runsasta työmäärää ja työn aiheuttamia hankaluuksia. Carl Erik Mannerheim valitti työstään hallituskonseljissa Johan Albrecht Ehrenströmille:

”Vaikka yleisesti uskotaan, että asioiden hoitaminen on täällä meillä hidastempoista, niin huomattaisiin kuitenkin kun asioita tarkasteltaisiin lähemmin, että sekä hallituskonseljin jäsenillä että muulla henkilökunnalla ei jää paljoakaan aikaa huvituksiin tai yksityisten asioiden hoitoon.”⁵⁶

Viipurin läänin maaherra Carl Johan Stjernvall kirjoitti puolestaan Johan Fredrik Aminoffille alkuvuodesta 1812: ”Olen palannut takaisin minun pikku helvettiini, joka tarkoittaa sitä, että huolet, levottomuus, väsymys ja pelko eivät jätä kärsiväiselle hetkenkään lepoa.”⁵⁷

Carl Johan Stjernvall alkoikin haaveilla muiden Suomen johtomiesten tapaan, että hän voisi irtisanoutua työläästä virastaan.⁵⁸ Veljensä tavoin maaherrana toimiva Gustaf Fredrik Stjernvall vastasi hänen erotoiveisiinsa:

”En voi kieltää sitä, että en hyväksy sinun toivomaasi eroa Viipurin läänistä, ja tiedän, että näin ajatellessani toimin enemmän

52. J. R. Danielson-Kalmari (1923) *Aleksanteri I:n aika, kolmas osa, Kustaa Mauri Armfelt Suomen asiain johdossa II, Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:n neljällä ja 19:n neljällä vuosisadalla*, Porvoo: WSOY, 378–378.

53. C. J. Stjernvall J. F. Aminoffille, 14/26.5.1812, Riilahti-kokoelma, 602–651, n:o 22, KA.

54. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 10.7.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

55. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 6.10.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA. Myös G. Armfelt C. J. Stjernvallille, 11.10.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA: ”...aldrig får jag vara i ro en minut...”

56. C. E. Mannerheim J. A. Ehrenströmille, kirje otettu vastaan 11.3., ilmeisesti 1813, Ehrenström-arkiv III, KA.

57. C. J. Stjernvall J. F. Aminoffille, 21.3/2.4.1812, Riilahti-kokoelma, 602–51, n:o 22, KA. Myös C. J. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 10.8.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 28, KA.

58. G. F. Stjernvall C. J. Stjernvallille 8.9. 1812, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 30, KA.

isänmaan ystävän kuin henkilökohtaisen ystävän tavoin, sillä päinvastaisessa tapauksessa toivoisin mitä pikemmin sinun pois pääsyäsi paikalta, joka vie sinun omaisuutesi ja terveytesi. Voin nyt vain sanoa vanhan sananlaskun mukaan: Tapa itsesi työllä kruunun palveluksessa, mutta älköön se ainakaan tapahtuko aivan liian varhain.”⁵⁹

Myöhemmin Gustaf Fredrik Stjernvall myönsi veljensä työtaakan olevan kuolettavan raskas:

”Sinun läänisi ja rykmenttisi aiheuttaa sinulle huolia; Jumala antakoon sinulle voimia kestää ne! Minä olisin sinun sijassasi kahdeksassa päivässä palanut loppuun, ja minä sentään rakastan työtä sanoin kuvamattomasti, mutta tuollainen sekoitus tehtäviä ja vieläpä kabaalin vaikutuksen alla, kabaalin, joka kaivaa maata jalkojesi alta, sinun, joka työskentelet yötä päivää yleisen hyvän ja monarkin palveluksessa uhraten terveytesi, rauhasi ja oman kukkarosi. Tällainen tappaisi minut epäilemättä lyhyessä ajassa. Ja enhän minäkään ole vapaa samanlaisista jutuista.”⁶⁰

Toisaalta Gustaf Fredrik Stjernvall myönsi itsekkin, että hän ”koki työnsä tarpeeksi, vaikka jollekin muulle se olisi ollut vain vaiva – todeten silti, että se vahingoitti hänenkin terveyttään”. Gustaf Fredrik Stjernvall kirjoitti: ”Minun työni, terveyteni ja mielialani kärsivät sen tähden, etten pysty olemaan kuten pitäisi, suosittu ja seurallinen, ja että joka päivä tulen näiden suhteen vain huonommaksi kovetun työn teon ja virkariitojen takia.”⁶¹

Vaivalloinen ja vaativa työ uuvutti Suomen johtomiehet sekä henkisesti että fyysisesti, ja johti pahimmillaan sairastumiseen ja kuolemaan – aivan kuten Suomen johtomiehet olivat kirjeissään ennustaneet.⁶² Suomen asiain komitean puheenjohtaja Gustaf Mauritz Armfelt kuoli 67-vuotiaana elokuussa 1814.⁶³ Armfelt menehtyi vain vähän sen jälkeen kun Napoleonin sodista johtunut Suomen asioiden stagnaatio oli keskeytynyt, mutta yhä kuolinvuoteellaankin Armfelt

oli pyrkinyt esittelemään Suomen asioita keisarille.⁶⁴ Pian Armfeltin kuoleman jälkeen tuli suruviesti myös Gustaf Fredrik Stjernvallin ja Carl Johan Stjernvallin kuolemasta.⁶⁵

Vaimon ja lasten osa

Carl Johan Stjernvallin vaimo, Eva Stjernvall (synt. von Willebrand) kirjoitti edesmenneen aviomiehensä veljen vaimolle:

”Tämä väsymätön aherrus edesauttoi epäilemättä heidän aikaista poismenoaan – kyllä, me olemme todellakin menettäneet kaiken hyvän, Charlotta. Mutta täyttäkäämme velvollisuutemme näitä rakkaita jäljelle jääneitä lapsia kohtaan, vaikka he omaavatkin meissä heikon tuen verrattuna siihen, mitä ovat menettäneet. Ja varsinkin sinä Charlotta, jolla on niin monta poikaa, mikä kasvattaa huoliiasi heikon terveytesi lisäksi. Ole vakuuttunut ystäväni, että kun vertaan omia huoliani sinun huoliisi, niin ajattelen enemmän sinua kuin itseäni. Mitä meidän tilanteeseemme tulee, asiat lepäävät toistaiseksi, sillä meidän armollista keisariamme ei odoteta näillä näkymin. Reh binder tekee kaikkensa meidän puolestamme, ja luotan täydellisesti tähän kunnolliseen ystävään.

59. G.F. Stjernvall C.J. Stjernvallille 14.12. 1812, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 37.

60. G.F. Stjernvall C.J. Stjernvallille 12.3. 1814, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 48, KA.

61. G. F. Stjernvall C. J. Stjernvallille 4.2.1814, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 94, KA.

62. Vrt. myös C.J. Stjernvall A.F. Palmfeltille, 4.7.1813, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 113, KA; J. R. Danielson-Kalmari (1925) *Aleksanteri I:n aika, neljäs osa, Kustaa Mauri Armfelt Suomen asiain johdossa III, Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18: nella ja 19: nellä vuosisadalla*, Porvoo: WSOY, 517; Carl J. Walleen: ”Koko tämä miliisikysymys kaikkine siihen liittyvine asianhaaroineen on muutoin sitä laatua, että jos mikään on omansa elämäni lyhentämään, se on varmaan tehnyt ja tekee sen.”

63. Elof Tegnér (1894) *Gustaf Mauritz Armfelt, Efter Armfelt's efterlemnade papper samt andra handskrifna och tryckta källor III, Under omstörtningar*, Stockholm: F. & G. Beijers Förlag, 402.

64. Carl v. Bonsdorff (1934) *Gustav Mauritz Armfelt IV*, Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 510–513.

65. Tor Carpelan (1903) *Finsk biografisk handbok, andra bandet L-Ö*, Helsingfors: G. W. Edlunds Förlag, 2088–2092.

On todellakin kovaa luottaa ihmisiin oman olemassaolonsa takaamiseksi, mutta salli meidän katsoa asiaa oikealta näkökannalta, että se on pelkästään meidän lastemme toimeentulon tai heidän kasvatuksensa takaamiseksi kun haemme armoa, joka on myönnettävä heidän edesmenneiden isiensä epäitsekäistä palveluksista.”⁶⁶

Viran menestyksellinen hoitaminen vaati Suomen johtomiehiltä henkilökohtaisia taloudellisia uhrauksia,⁶⁷ joiden seurauksena oma perhe saattoi joutua kärsimään. Suomen johtomiehet katsoivat silti, että kun kysymyksessä olivat isänmaan edut niin heidän ei ollut soveliasta säästää omia vaivojaan tai varojaan. Edellä lainatun Eva Stjernvallin puoliso, Carl Johan Stjernvall, oli yksi kaikkein innokkaimmista isänmaan puolesta toimivista ylimmistä virkamiehistä. Stjernvall meni toiminnassaan ajoittain niin pitkälle, että itsekin innokkaasti Suomen puolesta työskentelevä Gustaf Mauritz Armfelt joutui varoittelemaan tätä.⁶⁸ Armfelt kirjoitti omista varoistaan Suomen rykmenttiä varustaneelle Stjernvallille vuoden 1812 lopulla: ”Että te kaikin inhimillisesti kuviteltavissa olevin tavoin olette ajamassa itseänne perikatoon, on minulle suuri murheen aihe – vaikka onkin kiitettävän arvoista toimintaa uhrata hyvästä sydäimestä ja patriotismista kaiken, niin pelkään, että tietyt perhevelvoitteet asettavat rajansa kaikelle.”⁶⁹

Myös Carl Johan Stjernvallin veli, Gustaf Fredrik Stjernvall, oli ollut huolissaan veljensä takia ja varoitellut tätä menemästä liiallisuuksiin. Gustaf Fredrik Stjernvall kirjoitti veljelleen tämän jätettyä lääninsä ja perheensä seuratakseen Suomesta koottua rykmenttiä Pietariin: ”Tiedän, että olet valmis menemään uhrauksissasi pitkälle tämän asian takia, mutta ne eivät saa mennä pidemmälle kuin on ylipäättänsä oikeus uhrautua.”⁷⁰ Silti Gustaf F. Stjernvallin oma vaimokin joutui – edellisistä varoituksista huolimatta – toteamaan miehensä kuoleman jälkeen:

”Ne uhraukset, jotka hän teki omista varoistaan perustaakseen ja tukeakseen niitä

instituutioita jotka saattoivat edesauttaa yleistä hyvää, ovat vieneet huomion pois hänen omista asioistaan, minkä takia ne eivät ole mitenkään hyvässä tilassa, olenkin tällä hetkellä lähes kokonaan vailla minikäänlaista toimeentuloa, vaikka minun on huolehdittava kahdeksan lapsen koulutuksesta ja elatuksesta.”⁷¹

Innokkaimmatkin isänmaanystävät kuten Stjernvallin veljekset ja Armfelt joutuivat tuskailemaan elinaikanaan ristiriitaa, mihin he joutuivat punnitessaan velvollisuuksiaan isänmaataan, itseään ja perhettään kohtaan. Gustaf Mauritz Armfelt kirjoitti Carl Johan Stjernvallille vuoden 1814 alussa: ”Kirottu olkoon se hetki, jolloin patriotismin siivittämänä tein sen kaupan (koskien tilan ostoa venäläiseltä aatelisherralta Viipurista).” Armfeltin mukaan hänen taloudellinen tilanteensa oli niin surkea, että hän oli ”yhdessä vaimonsa ja lapsiensa kanssa kirjaimellisesti ottaen rutiköyhä”. Tästä johtuen Armfelt katsoi myös olevansa ”pakotettu jättämään Pietarin – myöntyi keisari siihen tai ei”.⁷² Suomen johtomiesten virasta eroamispuheet jäivät kuitenkin vain uhitteluksi ja toiveajatteluksi, sillä he saivat seisoa viroissaan ”viimeiseen mieheen asti” – kuten Robert H. Rehbinder erään kerran tokaisi Carl Erik Mannerheimille.⁷³

Uhrautuminen versus itsensä toteuttaminen

Suomen johtomiehet kärsivät siitä, että isänmaan ja heidän omat etunsa menivät ristiin. Suomen johtomiesten intomielisessä ja idealistishenkisessä uhrautumisessa isänmaan hyväksi voi silti nähdä myös narsistis-individualistisia piirteitä, sillä pakkomieltainen oman ja perheen edun uhraaminen isänmaalle toi samalla myös henkilökohtaista mainetta ja kunniaa.⁷⁴ Samalla Suomen johtomiesten itsensä uhraamisessa voi nähdä heijastuvan venäläiseen hallitsemiskulttuuriin kiinteästi sisältyneen ns. hovirationaalisuuden logiikan, sillä ”jos yhteisö ei vahvistanut omalla käyttäymisellään yhteisön muiden jäsenten arvovaltaa, sitä ei ollut olemassa”. Henkilökohtaiset uhraukset herättivät kunnioitusta ja ihailua muiden Suomen

johtomiesten keskuudessa, ja niiden seurauksena saattoi myös olla keisarin erityinen suosio.⁷⁵

Suomen johtomiesten henkilökohtaiset uhraukset voi edellisestä huolimatta nähdä myös individualistisena ja narsistisena itsensä toteuttamiskeinona, sillä kyseisen ajan kollektivistisessä kulttuurissa individualistiset halut ja tarpeet olivat parhaiten oikeutettavissa korostamalla uhrautumista yhteisön hyväksi. Individualistisista lähtökohdista oikeutuksensa hakeva itsensä korostaminen olisi ollut suorastaan syntistä, sillä Ranskan vallankumous näytti todistavan millaiseen kaaokseen individualismi ja egoismi johtivat.⁷⁶

Sen sijaan uhrautuminen isänmaan ja kuninkaan puolesta oli oikeutettavissa koko yhteiskunnan edun nimissä. Kaiken lisäksi tällainen näkemys ei ollut ristiriidassa aateliston traditionaalisten arvojen kanssa. Aateliston aikaisempi yhteiskunnallinen johtosema oli perustunut ennen kaikkea aatelistomiesten sotilaskentillä tekemiin uhrauksiin, mutta nyt uhrautuminen tapahtui ”valtiollisella” kentällä. Aikaisemmin mainetta ja kunniaa oli niitetty uhrautumalla ase kourassa, nyt ”kynä ja paperi” kädessä.⁷⁷ Mutta vaikka Suomen johtomiesten virkaehtoksessa voi nähdä narsistis-individualistisen ulottuvuuden, ei tällaista näkökohtaa tule kuitenkaan korostaa liikaa, sillä orgaaniseksi ymmärrettyssä yhteiskunnassa yhteisön edun täytyi tulla ennen yksilöä niin virallisen ideologian (politiikan ja uskonnon) kuin yksityisenkin elämän tasolla.

Virkansa orjat

Siinä voikin nähdä ironiaa, että Suomen johtomiehillä oli niin vähän valtaa omaan elämäänsä, vaikka he samaan aikaan vaikuttivat Suomen hallinnon keskeisimmillä virkapaikoilla. Suomen johtomiehillä oli valtaa ja vaikutuskeinoja yleisiin asioihin, ”yleiseen hyvään”, mutta vallan ja vastuun hintana oli, etteivät he pystyneet luomaan itselleen tai läheisilleen kovinkaan säällistä elämää.⁷⁸ Heidän taloutensa ja fyysinen ja henkinen terveytensä kärsivät viran tuomista vaikeuksista ja hankaluuksista.

Suomen johtomiehet olivat monessa suhteessa virkansa ”orjia” – kuten Gustaf Mauritz Armfelt tilannettaan kuvasi.⁷⁹ Valtaa pohtivissa käsityksissä painotetaankin usein ulottuvuutta, joka liittyy ihmisten toisiin ihmisiin kohdistamaan valtaan ja unohdetaan se, että vallankäyttäjille itselleen valta ei välttämättä tuo kovinkaan paljon vapautta – valtaa vapauteen.⁸⁰ Voikin pohtia, liittykö maskuliinisuuteen yhdistyvään valtaan itessään paradoksi. ■

66. Eva Stjernvall (synt. von Willebrand) Charlotta Stjernvallille (synt. von Yhlen) 27.4.1815, Stjernvall-suku-arkisto, 602:58, kansio 1, f. 272, KA.

67. Hans Hirn (1931) *Gustaf Fredric Stjernvall 1767–1815, En tidsskildring*, Helsingfors: Mercators Tryckeri Aktiebolag, 281.

68. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 9/21.4.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

69. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 16.11.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

70. G. F. Stjernvall C. J. Stjernvallille, 18.3.1813, Stjernvall-suku -arkisto, 602:58, kansio 1, f. 50, KA.

71. Kirje tuntemattomalta A. Ehrenströmille, päiväämätön, ja tämän takana kopio ranskaksi Gustaf F. Stjernvallin lesken anomuksesta., Stjernvall-suku-arkisto, 602:58, kansio 1, KA.

72. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 26.1.1814, Armfelt-arkisto, kansio 31, mf. PR 12, KA.

73. Robert H. Reh binder C. E. Mannerheimille, 9/21.4.1814, Carl E. Mannerheim-kirjekokoelma, f. 63, KA.

74. Robert H. Reh binder A.F. Palmfeltille, 24.7/6.8.1812, Armfelt-arkisto a 27, mf. VAY 397, KA; C. J. Stjernvall A. F. Palmfeltille, 17/29.9.1812, Armfelt-arkisto II a 27, mf. VAY 400, f. 38, KA. Vrt. myös Bonsdorff 1931, 476: Armfelt Suomen sodan aikana: ”En viss opinion om helige plikter, kanske en slags egenkärlek att visa patriotisme och désintéressement samt hoppet att kunna vara nyttig hava hittills dragit mig in i affairerne.”

75. Savolainen (1994) 99–100.

76. Bonsdorff (1931) 460. Vrt. Myös Marja Jalava (2005) *Minä ja maailmanhenki, Moderni subjekti kristillis-idealisisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*, Helsinki: SKS, Bibliotheca Historica 98, 133.

77. Vrt. Marie Steinrud (2003) ”’Lätt mina råd och förmaningar alltid vara hos dig’”, *Manlighetsideal i det tidiga 1800-talets högreståndskultur*, teoksessa Gudrun Andersson, Esbjörn Larsson och Patrik Winton (red.) *Med börd, svärd och pengar, Eliters manifestation, maktutövning och reproduktion 1650–1900*, Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensia 29, 145–146.

78. Vrt Seidler (1989) 15–18, 107

79. G. M. Armfelt C. J. Stjernvallille, 10.7.1812, Armfelt-arkisto, kansio 30, mf. PR 12, KA.

80. Stewart R. Clegg (1989) *Frameworks of Power*, SAGE Publications, 73.